VÝZNAM POUTNÍCH MÍST A CEST V SOUČASNOSTI

IMPORTANCE OF PILGRIMAGE SITES AND JOURNEYS IN CURRENT TIME

Ing. Renata Richterová

Katedra regionálního rozvoje
Vysoká škola regionálního rozvoje a Bankovní institut – AMBIS
Lindnerova 575/1, Praha 8 - Libeň
e-mail: renata.richterova17@gmail.com

Klíčová slova:
Duchovní turistika, Hájek, motivace, Neratov, poutní místa a cesty, regionální rozvoj.

Keywords:
Spiritual tourism, Hájek, motivation, Neratov, pilgrimage sites and journeys, regional development.

Abstrakt:
Příspěvek je zaměřen na význam poutních míst a cest pro současné poutníky. Zjišťována byla motivace pro jejich putování, zdali je vede rozměr duchovní, turistický nebo se jedná o záležitost „módní“, jelikož je to v dnešní době téma velmi mediálně diskutované. Zároveň bylo zjišťováno, jakým způsobem mají cíle sledovaných cest – poutní místa, rozvojový význam pro území, ve kterém se nacházejí. Pro analýzu byla záměrně vybrána dvě konkrétní poutní místa – **Neratov**, ležící v podhůří Orlických hor a **Hájek** ležící 17 km od západního okraje hlavního města Prahy. Při výzkumném šetření byly využity metody kvantitativního výzkumu (dotazníkové šetření), kvalitativního výzkumu (polostrukturované rozhovory) a metoda komparace sledovaných míst.

Abstract:
The article focuses on the importance of pilgrimage sites and journeys for contemporary pilgrims. Researching the motivation for their journey, whether it is guided by the spiritual or tourist dimension, or it is "fashion-driven", as this topic is actually often discussed in the media. Simultaneously, it analyses the importance of the monitored destinations – pilgrimage sites – for the development of the territory in which they are located. Two specific pilgrimage sites were deliberately selected for analysis – **Neratov**, situated in the foot of the Orlice Mountains, and **Hájek**, located 17 km from the western outskirts of the capital city Prague. The research survey used methods of quantitative research (questionnaire survey), qualitative research (semi-structured interviews) and a method of comparison of monitored sites.

Úvod

Každá cesta nebo stezka má svůj historický význam, pro který byla lidmi nejprve vyšlapána a později vybudována. Zároveň je každá cesta svým způsobem i dopravní tepna, která ovlivňuje nejen infrastrukturu a pohyb lidí v daném území. Rovněž působí na krajinnou strukturu v dané lokalitě či regionu. Reakcí na vzrůstající suburbanizaci a socioekonomický rozvoj je rozšiřování a zhuštění liniových a funkčních staveb jako železnice, silnice, mosty, sídla, průmyslové nebo obchodní areály. Často dochází ke střetu mezi historicky existujícími a nově vznikajícími funkčními prvky. Příkladem mohou být obecně některé poutní cesty nebo zmíněné drobné sakrální památky, které musely celé nebo jejich části, ustoupit fenoménu suburbanizace. Přeložením nebo zasazením se do prostředí, s kterými nebyly historicky spjaty, se musely adaptovat. Jelikož poutní cesta má podobná specifika jako turistická např. vznik autobusových zastávek, parkovišť a odpočívadel, ubytovacích kapacit, restaurací, informačních tabulí či ukazatelů, lze se domnívat, že dnešní turistické cesty navázaly na původní poutní trasy. (Watzko, 2010)

V současné době je zvolené téma aktuální, neboť jsme součástí globálního světa s dynamicky rostoucími nároky na každého jedince, ale i na společnost. Je nutné na tyto změny reagovat a přizpůsobit se jim. Abychom na ně mohli reagovat, je potřeba myslet nejen na základní fyziologické potřeby jako mít co jíst, pít nebo kde spát, ale především také na regeneraci těla i duše. Pro obnovení homeostázy (rovnovážného stavu těla i duše) lze zvolit jakoukoliv formu relaxace, která může být pasivního (četba, meditace) nebo aktivního charakteru (turistika). Již v dobách Jiřího Gutha znamenalo: *„cestovat pro zábavu, která záleží najmě v rozkoši z pobytu v přírodě a vůbec a pak ve vyhledávání méně známých a krajinářsky i jinak vynikajících končin neméně také pro osvěžení tělesné i duševní.“* Zastával názor, že pěší turistika (fyzická zdatnost) by se měla ideálně propojovat jak se zájmem o přírodu (duševní posílení), tak o historii památek po cestě (rozšíření vědomostí). (Guth,1917) Mezi současné trendy odpočinku jsou mediálně propagované poutní místa a cesty, které naplňují atributy pro regeneraci těla i duše.

Cílem příspěvku je představit výsledky výzkumného šetření ve výše zmíněném analyzovaném prostředí. Konkrétně, jakou mají současní poutníci motivaci pro svá putování, v jaké míře je zastoupen rozměr duchovní, módní nebo turistický. Rovněž se zabývá vlivem poutních míst na rozvoj daného regionu. Dále bylo zjišťováno, zdali má medializace poutního místa ekonomický vliv na region či nikoliv, což může prokázat motivace poutníka k cestě.

Vlastní výzkum vycházel ze vstupní analýzy relevantních odborných zdrojů, kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření získaných při poutních cestách a vlastního šetření. Základním zdrojem dat ve výzkumné části byly informace poskytnuté církevními hodnostáři a zástupci veřejné správy ve sledovaném území. K získání zmíněných zdrojů byly zvoleny formy kvalitativního výzkumu, v rámci něhož byly provedeny polostrukturované rozhovory. Závěrem byla využita metoda komparace sledovaných míst rozdělená na dvě části – **duchovní** a **světskou**. (Richterová, 2020)

Prvním analyzovaným územím je obec **Neratov**, kde se nachází poutní místo **barokní kostel Nanebevzetí Panny Marie** a vede k němu necelých 10 kilometrů dlouhá poutní cesta z Rokytnice v Orlických horách. Začátek poutní cesty je v rokytnickém farním kostele s krátkou mariánskou bohoslužbou a na její závěr je požehnáno poutníkům na cestu. První zastávka je nad Rokytnicí u staré vodárny, dále procesí zastavuje na kraji louky u silnice směr Hanička. Poté procesí pokračuje úsekem po asfaltové silnici až k hájovně na Haničce, kde je připraven vůz s malým osvěžením pro poutníky. Začíná úsek po staré císařské cestě přes Hadinec a Vysoký Kořen do Neratova. Procesí se dále zastavuje u Kastnerova kříže nad Hadincem a pokračuje se dále z údolí prudkým stoupáním na Vysoký Kořen a poutníkům se otevírá krásný výhled do údolí Divoké Orlice s tyčícím se kostelíkem v Marientálu (Niemojów) v sousedním Polsku. Po cestě probíhají další modlitební zastavení (např. u sv. Jana Nepomuckého nebo u kapličky sv. Huberta). Pěší pouť se koná v rámci každoročních Neratovských poutních slavností, které vždy k 15. srpnu oslavují Nanebevzetí Panny Marie mší svatou a poté oslavy pokračují víkendem (vždy kolem tohoto významného data), kdy je připraven nejen duchovní, ale i kulturní program. Organizátorem zmíněných aktivit je *Sdružení Neratov*, které pro pěší poutníky zajišťuje dopravu z Neratova přes Bartošovice v Orlických horách do začátku poutní cesty a také malé občerstvení v půlce cesty (parkoviště k dělostřelecké tvrzi Hanička) s možností odvozu do Neratova pro ty, kteří již nemohou pokračovat v cestě. (Neratov, 2019; Hudousek, 2019; Richterová, 2020)

Obrázek 1: *Trasa poutní cesty z Rokytnice v O. h. do Neratova*

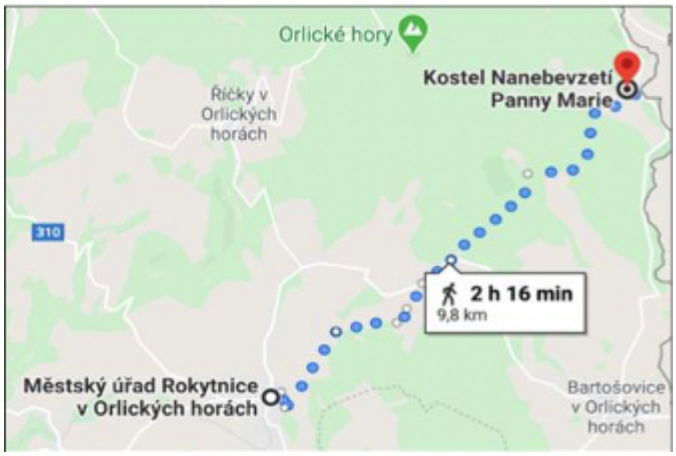

Zdroj: Mapy.cz (upraveno autorkou)

Obrázek 2: *Poutní procesí do Neratova*

Zdroj: Richterová, 2019

Druhým analyzovaným místem je františkánský klášter **Hájek** s nejstarší loretánskou stavbou v Čechách – **Klášterní kaplí Navštívení Panny Marie,** cílem poutní cesty ze Strahova. Samotná trasa spojující Prahu s Hájkem o délce necelých 18 kilometrů, prochází přes více katastrálních území – městskými částmi Prahy 6 a Prahy 17, městem Hostivice a obcí Červený Újezd. Z důvodu rozvoje hlavního města Prahy a změn ve vedení liniových staveb, nebylo možné zachovat 300 let starou původní poutní cestu – postupně se měnila a místy již zcela zanikla. Některé dochované výklenkové kaple, které kopírovaly původní

cestu se postupně opravovaly, jiné byly přemístěny či zanikly. (Poutní cesta Hájek, 2018 a) Poutní cesta z roku 1720 s dvaceti výklenkovými kaplemi, které všechny stály při severním okraji původní cesty s výklenkem obráceným na jih, lemovaly v pravidelných rozestupech (cca 700-800 metrů) cestu od pražské Strahovské brány až k Loretě v Hájku. Původní trasa a některé kaple postupně ustupovaly rozšiřující se infrastruktuře, a to mělo za následek nejen jejich zaniknutí, ale na některých místech došlo k jejímu úplnému přerušení. K postupné obnově dochovaných 12 kaplí dochází postupně od roku 1998, z nich dvě nestojí na původním místě. Byly přemístěny a v jejich okolí vznikla odpočinková místa. (Pařízková, 2009; Poutní cesta Hájek, 2018 b) Nové a obnovené úseky poutní cesty tak plynule navazují na poslední část poutní trasy před Hájkem. Ta vede po zrekonstruované cestě určené pro pěší i cyklisty a je osázena lipovým stromořadím. Hlavními organizátory poutní cesty jsou spolek *Poutní cesta Hájek* a bratři františkáni z kostela Panny Marie Sněžné v Praze. Pěší procesí, jako jedna z hlavních poutních slavností, oslavuje svátek Narození Panny Marie připadající vždy na 8. září. Na rozdíl od neratovských poutních slavností, které trvají v řádu několika dní, v Hájku se lze zúčastnit více jednodenních poutních slavností od května až do listopadu. (Richterová, 2020)

Obrázek 3: *Mapa poutní cesty z Prahy do Hájku*

Zdroj: Hájek.ofm.cz, 2020 (upraveno autorkou)

Obrázek 4: *Pěší procesí od kaple č.VIII*

Zdroj: Richterová, 2019

Obrázek 5: *Procesí do Hájku*

Zdroj: Richterová, 2019

1. Teoretická východiska

Žijeme v turbulentním světě a díky globalizačním a inovačním technologickým procesům se zkrátil čas, který trávíme na cestách, ale i při běžné komunikaci. Dle Pichaniče (2004) lze na proces globalizace nahlížet *„jako na těsnější integraci zemí a obyvatel světa, která je způsobena enormním snížením nákladů na dopravu, komunikaci a odstranění bariér pro volný pohyb zboží, služeb, kapitálu, znalostí a v určité míře lidí.“* Díky supermoderní automobilové, vlakové, lodní nebo letecké dopravě a inovačním technologiím se můžeme spojit se světem na druhé straně zeměkoule, po internetu „navštívit“ nejvzdálenější zákoutí. Velmi rychle jsme si zvykli na to, že v dnešní době není nic, co by nebylo dostupné – od touhy mít a vidět vše hned až po zážitky v co nejkratším možném čase. Tato dynamika přinesla nejen pozitiva, ale i negativní projevy, které odborná literatura nazývá jako tzv. *krizový syndrom 21. století,* kdy na současnou společnost doléhají rychle se měnící pracovní i životní podmínky, které přinášejí radikální změny nejen v organizacích, ale mají též značný dopad na psychickou proměnu společnosti. (Vodáček, Vodáčková, 1999)

Jako jednu z možností, jak zpomalit a získat ztracenou rovnováhu může být například obyčejná chůze, která je pro člověka základním přirozeným pohybem. Místo intenzivního víkendu ve velkoměstě vyrazit na dlouhou, několikahodinovou procházku po blízkém okolí. Již Goethe věděl, že *„Skutečně jsi byl jen tam, kam jsi došel pěšky.“.* Bonusem je, že putovat lze téměř kdekoliv, a to buď sami nebo v rámci skupiny. Odpadá starost s přenocováním, téměř všude je možné přespat ve stanu nebo v jednoduchých ubytovacích zařízeních. Dle Nashe (2001) díky cestování mohou spolu lidé různých kultur a společností přicházet do kontaktu a vzájemně se ovlivňovat a obohacovat. Snyder (2010) míní, že vydávat se mimo domov je činnost, která byla vždy součástí lidské kultury a přispívala k jejímu obohacení, jak pro jednotlivce, tak pro společnost. Z každé cesty se vždy přinášelo něco nového, ať to byly sny, předměty, ale hlavně zkušenosti, které se předávaly dál.

1.1 Vznik poutních cest a míst

V přeneseném významu lze pouť považovat za duchovní akt, který se objevuje v různých náboženských vírách, které připisují zvláštní nadpřirozenou moc či sílu určitým místům. *„V podstatě se mohl stát poutním místem každý kostel, nebo třeba i pramen, jehož vodu lidé shledali léčivou a postavili nad ním kapli.“* (Ohler, 2002) Největší slávu v historii se dostalo poutím barokním, kdy vznikala menší poutní místa vlivem rekatolizace, která v 17. století v Čechách probíhala. Tato místa se mnohdy budovala v blízkosti lidských obydlí, ke kterým se mohli poutníci vydat častěji, než k dříve oblíbeným a slavným „peregratio majores“, mezi které řadíme Jeruzalém, Řím a Santiago de Compostela. (Jeřábek, 1961)

Z dob stěhování národů se zachovaly vesnice nedaleko od sebe a kláštery ležely nezřídka jeden den cesty od sebe, a tím přispěly k propojení jednotlivých osídlených enkláv v ucelenou síť. V 11. století se kolem nich začala budovat města. Například Francie, Itálie, Nizozemí nebo západ, střed a jih Německa jsou typická častým řazením měst jedno vedle druhého ve vzdálenosti několika kilometrů. Čím se postupuje dále na východ, tím je vzdálenost mezi sídly větší. Naopak tam, kde byl kraj hustě osídlen, bylo na cestách nejen pro poutníky

bezpečno, ale také se tam kumuloval větší počet lidí. Tato skutečnost byla impulzem pro jeho další zvelebování, stavěly se silnice a podél nich hostince, které spojovaly města a vesnice, hrady a kláštery. Vzniklá hustá síť mezi osadami a cestami zajistila možnost zvolení jiné trasy v případě, že si cestující předali informaci o nebezpečí. Zájem na zvelebování infrastruktury měli nejen vladaři a válečníci, ale především obchodníci, řemeslníci a v neposlední řadě i procházející poutníci. Zejména poslední zmiňovaná skupina mohla v hustě obydlené oblasti nalézt v případě nouze potřebnou pomoc. Především pro ně s jejich vlastním přispěním se v horách stavěly hospice, ve městech vznikaly špitály a bratrstva. Přelom tisíciletí přinesl zrychlení vývoje. Města rostla, osidloval se východ Evropy, zásluhou organizovaných poutí přibývalo cestujících. Skupiny cestujících již nebylo možné na svých cestách hostit za „zaplaťpánbůh“ a vznikaly první placené hostince a začínalo se napříč všemi vrstvami klást důraz na to, aby na veřejných cestách vládl pořádek a bezpečnost. (Ohler, 2002)

1.2 Charakteristika a motivace poutníka

Poutník (lat. peregrinus) je člověk putující sám nebo ve skupině na posvátná místa ve vlastní zemi nebo do zahraničí a s různou motivací (víra v Boha a důvěra ke svatým, získávání relikvií, slib, prosba, vykonání závěti nebo také touha po dobrodružství). Ke svým cestám nejčastěji využívá poutní cesty. (Zelenka, Pásková, 2012, Ohler, 2002). V období vrcholného středověku byly poutě organizovaně a dlouhodobě kolektivně připravované. Pozdní středověk se nese v klesání počtu dalekých poutí pod nátlakem vrchnosti. V místech, kde se podařilo prosadit víru, byly tyto poutě omezovány a pokud se konaly, změnil se jejich charakter. Nezřídka byl jejich cíl vyměněn za touhu po zábavě a dobrodružství, v lepším případě za vzděláním.

1.3 Poutník nebo turista

Nabízí se otázka, jestli je rozdíl mezi pojmy poutnictví a duchovní turistika nebo jsou totožné. V dřívějších dobách bylo poutnictví spojené převážně s tradičním přístupem k náboženství a religiozitě. Současné i minulé století přineslo značný posun ve vnímání tradičního duchovního života a náboženství obecně. Dnes se lidé častěji vydávají na poutní místa za odpočinkem a poznáním. Jackowski (2000) jej definuje jako: *„formu turismu motivovaného více či méně náboženskými pohnutkami, které se však částečně prolínají s kulturně-poznávacím motivem“.* Trend v cestovním ruchu propaguje pojmy jako duchovní turistika, religiózní nebo náboženský cestovní ruch a zcela vytlačuje samotné pojmy jako pouť, poutnictví, putování (Jackowski, 2000). Turnerovi (1978) míní, že: *„turista je z poloviny poutník, pokud je poutník z poloviny turistou“*. Určit zda člověk, který je věřící a jede do Říma s touhou navštívit a obdivovat slavné kostely, je více turistou nebo poutníkem, může tedy být velmi obtížné. Mimo pěšího putování se lze na místo dopravit různě, např. na kole, autem, vlakem, lodí nebo letadlem. Přes všechny možné vymoženosti dopravních prostředků se jednotlivci i skupiny odříkají pohodlí a chtějí putovat *„per pedes apostorum“* („pěšky jako apoštolové“). Světové války a bída utlumily ve 20. století intenzitu poutí. (Ohler, 2002)

1.4 Vliv poutních míst na krajinu a rozvoj cestní sítě

Rozkvět poutních kostelů a kaplí v naší zemi je zaznamenán v 17. a 18. století, a to v důsledku rekatolizace, válek a hladomoru. Poutě plnily funkce nejen po stránce duchovní, ale i sociálně – kulturní. Pro venkovského člověka spjatého s půdou byl tento způsob tzv. „zbožné turistiky“ možností podívat se za horizont svého domova, odpočinout si nebo poznat jiné kraje a poutníky. Poutní procesí měla společnou modlitbu a zpěv. V čele průvodu nesli poutníci kříže a korouhve a na nosítkách sochy. Program dané poutě byl jak duchovní, tak kulturní. Postupem času však poutnictví přinášelo také ekonomický rozvoj míst, které byly cílem poutních cest. Podél nich se budovaly se stezky, špitály nebo hostince, u kterých byly vystavěny kaple pro zbožné poutníky. Pozvolně tak došlo k propojování života okolních obcí a měst různých velikostí. Druhá polovina 18. století přinášela snahu ve stavebnictví o začlenění barokního stavebního díla do krajiny, která se v rámci vyniknutí estetičnosti těchto staveb musela upravit. Nejen díky poutním místům vznikala alejová stromořadí, která se radiálně sbíhala k poutnímu místu a sloužila také jako ochrana poutníků v případě nepříznivého počasí. Dodnes jsou stromořadí vysazována podél cest zachovaných ke kostelům a zámkům. Každé poutní místo má svou vlastní historii a charakteristické rysy poutající ke konkrétním osobám, relikviím nebo krajinnému prostředí. Zároveň každá barokní pouť si uchovává své zvyklosti nebo písně. Tudíž nelze dojít k jednotnému obrazu barokních poutí. Jistou diferenciaci poutních svatyň lze nalézt v míře odlišnosti vnímání širokého okolí na duchovní život a typ religiozity. Příkladem lze uvést důvody vedoucí k odlišnosti vnímání místa jako poutní místo vybudované mocnou církevní institucí nebo prostým lidem, místo v bohatém kraji nebo v blízkosti velkého města v porovnání se svatyní v podhorských končinách či prostě vybavený venkovský kostelík oproti bohatě esteticky vybavenému chrámu. (Kupka, 2010; Musil, 1987)

2. Význam poutních cest a míst pro region

2.1 Spolupráce aktérů regionálního rozvoje

Každý region je spravován řídícím orgánem, který má zákonnými normami jasně vymezené kompetence, prostředky a právní postavení k plnění svých úkolů. Jednotlivé úrovně regionálních samospráv jsou mezi úrovněmi státu a obcí. Všeobecně platí, že kolik je úrovní regionálního členění, tolik je regionálních orgánů, které mají ekonomický vliv na danou oblast. Těmi vlivy jsou z pozice zaměstnavatele tvorba pracovních míst, využití služeb a odběr zboží od soukromého sektoru, poskytování dotací organizacím, spolufinancování vybraných aktivit v daném regionu. Účelem těchto příspěvků nejsou jen ekonomické vlivy, ale i na ně navazující podpora v oblasti společenského života, občanské a technické infrastruktury. Souhrnně lze říci, že výše uvedené aktivity se vzájemně podporují a doplňují. (Wokoun, 2008) Při výčtu regionálních aktérů poutních cest, kteří se mohou přímo či nepřímo zapojit do podpory rozvoje, zachování nebo obnovy těchto turistických cílů, byl kladen ohled na jejich konkrétní aktivity:

- **Církevní instituce** – poutní cesty a místa vnímá z několika pohledů, z hlediska liturgického a vlastnického. Z pohledu možného vlastníka poutní cesty, která může být

v majetku této organizace, zajištuje její údržbu a obnovu zejména jejích sakrálních prvků. V některých případech se i přímo zapojuje do propagačních a informačních činností spojených s tímto cílem, například v podobě informačních vývěsek a směrovek. Nejčastěji však církevní instituce majitelem poutních cest jako celku nebývá, pouze jen některých sakrálních prvků, na jejichž obnově mnohokrát spolupracuje s místními zájmovými spolky a příslušnou samosprávou. V poslední řadě jsou hlavním aktérem při pořádání samotných poutí, které jsou často realizovány ve spolupráci s místní veřejnou správou případně i s neziskovými organizacemi. (Církev, 2018)

- **Veřejná správa** – ponejvíce se jedná o místní samosprávu příslušné obce, na jejímž katastrálním území se poutní cesta a místo nachází. V případě, že je majitelem cesty, zajišťuje její údržbu a obnovu ve spolupráci příslušné církevní organizace s vlastníky sakrálních staveb a prvků, které jsou součástí poutní cesty. Jako aktér dále může zajišťovat její propagaci v rámci podpory cestovního ruchu na lokální úrovni.
- **Vlastníci pozemků** – po nichž poutní cesty vedou, spolupracují na údržbě a obnově poutních cest, zajišťují přístup veřejnosti.
- **Neziskové organizace –** nejčastěji zastoupené občanskými sdruženími/spolky se zaměřením na liturgická, nebo krajinná přírodní témata, např. místní akční skupiny (MAS). Jejich zapojení je nejčastěji přímé v podobě obnovy, údržby a propagace těchto míst. Často bývají přímo zapojeni při pořádání a vedení poutí ve spolupráci s příslušnou církevní institucí, pod kterou územně poutní místo spadá.
- **Dobrovolníci** – aktivní občané přímo se starající o vzhled a drobnou údržbu sakrálních prvků bez nároku na finanční ohodnocení.
- **Firmy a podnikatelé** – jsou vesměs nepřímými aktéry, jež se většinou podílejí na péči o samotné návštěvníky těchto cílů, zejména v oblasti služeb obchodu, pohostinství, ubytování většinou v nedaleké blízkosti poutních cest. Ojediněle se podílí i finanční spoluúčastí na jejich údržbě nebo obnově.
- **Poutníci –** osoby využívající poutní cesty k duchovním potřebám.
- **Veřejnost / návštěvníci / turisté** – návštěva turistických cílů jako jedna z forem odpočinku.
- **Rozvojové agentury** – zejména v oblasti turistiky. Na národní úrovni, např. v podobě organizace CzechTourism.
- **Zástupci státní správy** – z pohledu památkové péče, v případě že jsou součástí poutní cesty významné sakrální prvky nebo stavby naplňující potřeby zákona č. 20/1987 Sb. o památkové péči. (NPÚ, 2020)
- **Poskytovatelé finančních podpor –** na obnovu a údržbu v podobě krajských státních a evropských dotací, např. od roku 2011 bylo z Ministerstva pro místní rozvoj České republiky (MMR ČR v rámci dotačního titulu *„Podpora obnovy drobných sakrálních staveb“*) podpořeno 992 projektů. V rámci zmíněného programu bylo opraveno přes 500 kapliček včetně jejich prostranství, přes 300 křížů, soch a božích muk v krajině. V rámci podpory cestovního ruchu ze strany MMR můžeme také zmínit podporu z *„Integrovaného regionálního operačního programu“*, z nějž bylo podpořeno 106

projektů církví, náboženských společností a evidovaných církevních právnických osob. (Církev, 2018; MMR, 2018)

2.2 Využití současného přístupu regionální politiky k rozvoji regionu

Regionální politika 21. století je třetím obdobím, který se od dvou předešlých (neoliberální a keynesiánské období) odlišuje pojetím regionální politiky. Současná politika klade důraz především na mobilizaci místního endogenního rozvojového potenciálu a místních aktivit (lidského potenciálu, kontaktů, kulturního a přírodního dědictví). Dochází k odstranění diference mezi lokální – regionální a celostátní úrovní politik s následným propojením v konkrétní regionální kontext. S využitím nástroje Public Private Partnership (PPP), v němž není preferována žádná strana, dochází k přibližování aktérů soukromého a veřejného sektoru. I přes využití nástrojů ze dvou předchozích období regionální politiky je v současném třetím období patrná změna směru v jejím pojetí. Rozšiřuje se o přístupy, které zpětně neřeší důsledky a odstraňují příčiny problémů v regionu. Regionální politiku vnímá jako strategický nástroj s pohledem do budoucna, zaměřeným na preventivní opatření k tvorbě a udržení konkurenceschopnosti a prostředkem k zajištění ekonomických aktivit v regionu. Směřuje k ohleduplnějšímu vnímání státní správy a samosprávy ke konkrétním místním podmínkám tím, že přenese pravomoci a odpovědnosti za regionální politiku blíže k těm, kterých se budou přijatá opatření přímo týkat. Současné pojetí tak odráží posun k decentralizaci veřejné správy, v níž je stále větší okruh kompetencí i odpovídajících finančních zdrojů přesouván na regionální a lokální úroveň.

Zároveň lze zaznamenat rozšíření témat regionální politiky od podpory infrastruktury a podnikání až po rozvoj lidských zdrojů, které hrají klíčovou roli ve formě vzájemného působení mezi aktéry a institucemi na regionální úrovni a mezi aktéry v regionu i mimo něj. Jedná o tvorbu partnerských vazeb, tzv. „síťování“ (networking) s využitím vnitřních potenciálů regionu a tvorbou podmínek pro vznik nových a rozvoj stávajících firem. Nejpoužívanějšími přímými nástroji k podpoře jsou např. poskytnutí volných prostor, pozemků, poradenství nebo daňová zvýhodnění apod. Cílem není podpora jednotlivých podnikatelských subjektů, ale snaha o vytvoření společné dlouhodobé spolupráce v regionu. Z nepřímých nástrojů k podpoře rozvoje podnikání jmenujme např. zajištění technické a sociální infrastruktury či marketingu. Instituce, kterými mohou být například rozvojové agentury, mají klíčové postavení mezi lokální a regionální samosprávou, které je k funkci prostředníka pověřila. (Blažek, Uhlíř, 2011)

2.3 Poutní cesty a místa jako nový trend cestovního ruchu

Po roce 1989 ožívá náboženství spojené s návštěvami více či méně známých poutních míst, klášterů či sakrálních památek, ke kterým se doposud postupně obnovují nebo nově vznikají poutní cesty. I když Česká republika nepatří v porovnání s Polskem mezi evropské země, kde je duchovní turistika doslova celospolečenskou a masovou záležitostí, má vzrůstající trend. (Pew Forum, 2017) Na základě údajů z posledního sčítání lidu (ČSÚ, 2017 a) jsou patrné velké rozdíly mezi českými a moravskými regiony v otázce náboženské víry. Například

Ústecký kraj má nejmenší podíl věřících, zatímco v kraji Zlínském je jejich podíl dvojnásobný. Následují Kraj Vysočina a Jihomoravský kraj. Nejvyšší podíl nevěřících je v Ústeckém, Libereckém a Karlovarském kraji, tedy oblasti, kde po roce 1945 došlo k odsunu německých obyvatel, kteří tvořili většinu obyvatel území. Po následném novém osídlení této oblasti obyvateli přicházejících z různých oblastí republiky, včetně Slovenska, a také z jiných evropských zemí (repatrianti) nemohlo dojít k rozvinutí náboženských tradic. (ČSÚ, 2017 b) (viz Tabulka 1)

Tabulka 1: *Základní přehled rozdělení věřících a nevěřících podle krajů k 26.3.2011*

Kraj	***Počet obyvatel***	***% z počtu obyv. (věřící)***	***% z počtu obyv. (nevěřící)***
ČR celkem	10 436 560	20,8	32,5
Hlavní město Praha	1 268 796	18,9	41,9
Středočeský	1 289 211	14,3	39,6
Jihočeský	628 336	20,8	34,7
Plzeňský	570 401	15,1	38,4
Karlovarský	295 595	12,8	44,4
Ústecký	808 961	10,1	47,5
Liberecký	432 439	12,9	44,1
Královéhradecký	547 916	16,5	37,0
Pardubický	511 627	19,7	30,5
Vysočina	505 565	29,3	22,1
Jihomoravský	1 163 508	28,7	27,9
Olomoucký	628 427	24,0	30,9
Zlínský	579 944	37,0	21,0
Moravskoslezský	1 205 834	26,0	29,1

Zdroj: ČSÚ, 2017 (upraveno autorkou)

Na vzrůstající trend duchovní turistiky zareagovaly po změně režimu církevní instituce a navázaly aktivní spoluprací s profesními svazy z oblasti turismu, kdy tato místa byla propagována na tuzemských trzích cestovního ruchu. V roce 2018 byla Českou biskupskou konferencí a Fórem cestovního ruchu podepsána v Arcibiskupském paláci smlouva o spolupráci v oblasti cestovního ruchu v České republice s konkrétním zaměřením na církevní a klášterní turistiku. Cílem spolupráce je podpora konkrétních akcí ve specifické oblasti turismu, koordinace plánovacích postupů a realizací směřujícím k jejímu rozvoji či spolupráce v otázkách legislativy a sdílení zkušeností. Kardinál Dominik Duka OP tento krok objasnil tím, že je to způsob, jak podpořit významný segment ekonomiky, který na jedné straně dává práci mnoha lidem, a na straně druhé seznamuje miliony turistů z celého světa s krásami naší země, její spiritualitou a duchovním odkazem. Pojem „otevřený kostel“, jeden z charakteristických rysů církevní turistiky, vysvětlil jako symbol kulturně bohaté církve, *„která nevidí ve druhém nepřítele a potencionálního zloděje, ale která jej s důvěrou zve k sobě domů. Cyklistům, pěším poutníkům i všem ostatním, kdo chtějí občerstvit nejen tělo, ale i ducha, nabízí to nejdražší, co má na této elementární úrovni. Otevírá svou*

náruč, nastavuje usměvavou tvář a vítá vlídným slovem.“ (Česká biskupská konference, 2018; Duka, 2018; Fórum cestovního ruchu, 2018)

Na poutní cesty a místa lze pohlížet jako na prostředek k podnikatelským aktivitám v cestovním ruchu. V typologii cestovního ruchu se setkáváme v kategorii „Motivace cesty“ také s termínem „náboženský a poutní cestovní ruch“ nebo také „duchovní turismus“. Do této kategorie spadá: účast na náboženských obřadech a poutích, návštěva církevních památek, poutních a posvátných míst. Z kategorie „jiných“ důvodů cestování lze uvést například: nákupy, vzdělávání, zdravotní nebo rekreační či obchodní cesty, aj. (Ryglová, Burian, Vajčnerová, 2011)

4.Komparace Neratov a Hájek – duchovní část

4.1 Dotazníkové šetření

Dotazníkového šetření se celkem zúčastnilo 98 respondentů, z toho v Neratově 56 a v Hájku 42 osob. Samotné dotazníkové šetření bylo problematické (u obou sledovaných míst), kdy většina oslovených respondentů odmítala odpovídat nebo jakkoliv komunikovat. Jednala tak z důvodu narušení duchovního klidu či negativnímu postoji k člověku s „deskami“, který vypadá, že něco nabízí. Jelikož cílem práce nebylo uškodit místu, potažmo celé farnosti, bylo po několika pokusech oslovení od tohoto upuštěno. Tudíž dotazníkové šetření má menší vzorek respondentů, než se původně předpokládalo.

Motivací pro poutní cestu a návštěvu poutního místa dotazovaných respondentů v Neratově poměr duchovního rozměru nepatrně převyšoval nad turistikou. U možnosti uvedení „JINÉHO“ důvodu cesty, zazněly odpovědi typu: *„poznávání české historie“*, *„rodinná tradice“* nebo *„shlédnutí dokumentu v TV“*. Naopak v Hájku duchovní rozměr převyšoval nad výletem. U možnosti uvedení „JINÉHO“ důvodu cesty, zazněly odpovědi typu: *„procházka s rodinou“* nebo „*síla modlitby více věřících“*. (viz Graf 1).

Graf 1 *Motivace pro poutní cestu a návštěvu poutního místa*

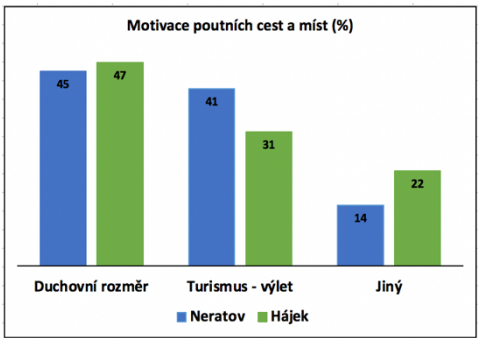

Zdroj: Richterová, 2020

Respondenti z obou analyzovaných míst uvedli, že absolvují **poutní cesty opakovaně**. V Neratově to bylo 62 % a v Hájku 80 % dotazovaných. Při dotazu, jestli respondenti **mění poutní cesty** byly odpovědi u obou analyzovaných míst téměř vyvážené. Jak v Neratově, tak

v Hájku polovina dotazovaných cesty mění, ostatní zůstávají věrni stejné trase nebo místu. Při otázce na **faktor víry** nebylo podstatné zjištění, jakou víru respondenti konkrétně vyznávají. Pro doplnění celkového obrazu dnešního poutníka byla dostačující odpověď na dotaz, zdali jsou věřící či nikoliv. Z analýzy je patrné, že v Hájku převažují věřící, naopak v Neratově převažují respondenti bez vyznání. Dotazníkové šetření uzavíral cíleně otevřený dotaz s možností vyjádření respondentů, jak oni by si představovali **ideální poutní cestu** a cíl svého putování – **poutní místo**. Záměrem bylo dát možnost sdělit vlastní názor a prostor pro případné připomínky, které mohou být využity k zamyšlení nebo zlepšení nejen pro ně samotné, ale i pro ostatní poutníky a návštěvníky místa. Výběr odpovědí je zaznamenán v Tabulce 2.

Tabulka 2: *Přehled odpovědí – výběr*

Neratov	Hájek
Dotek historie a duch místa.	Místo s poutavou historií.
Ticho, klid a málo lidí.	Zajištěný program i pro nevěřící.
Možnost načerpat energii z místa.	Něco hezkého vidět, zažít a dozvědět se.
Bez stánků s vietnamským zbožím a pouťových atrakcí.	Všechny cesty a místa jsou ideální, záleží na pohledu jedince.
Klid, ale ten tady už moc není.	Cesta, která ukáže na zručnost našich předků.
Zázemí pro poutníky.	Ticho, klid a radost z místa, které opět ožívá.
Chybí mi možnost rozhovoru s duchovním.	Místo, kde nejsou davy lidí.
Zázemí pro poutníky.	Pěkná cesta v krajině s cílem.

Zdroj: Richterová, 2020

Obrázek 6: *Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Neratově. H*

Zdroj: Richterová, 2019

Obrázek 7: *Vstupní brána do kláštera v*

Zdroj: Richterová, 2019

Po dotazníkovém šetření následovaly rozhovory s duchovními správci daných míst, Mons. Josefem Suchárem z Neratova a P. Janem Maria Vianney Dohnalem z Hájku.

4.2 Rozhovory – duchovní správci

Pro analýzu byly důležité názory duchovních správců, resp. jak vidí současného poutníka ti, kteří jsou s nimi v neustálém kontaktu. Dále jestli a jak pociťují v dnešní hektické době nárůst poutníků potažmo duchovní potřeby nebo jak oni sami vnímají spolupráci s místní samosprávou a institucemi, bez které by mnoho realizovaných akcí nebylo možné zorganizovat a uskutečnit. Otázky směřovaly od duchovního zaměření až k ekonomickému pohledu. Rozhovory byly ukončeny poselstvím pro zachování genia loci poutních míst pro současné i budoucí poutníky/turisty.

Duchovní správci **rozdíly mezi poutníky dob minulých a současných** nevnímají. Naopak velmi pociťují vzrůstající trend duchovní potřeby, tzv. hlad po duchovních hodnotách. K současnému novému trendu v rámci cestovního ruchu, tzv. **duchovní turistiku**, kdy termín naplňuje větší duchovní přiblížení všem poutníkům bez ohledu na víru, národnost nebo majetek (například možností krátkodobého ubytování či jakékoliv formy pomoci a podpory sakrálních památek) v Neratově vítají, praktikují a podporují. Hájek vzhledem k probíhající rozsáhlé rekonstrukci nepovažuje možnost krátkodobého ubytování v současné době za reálné, avšak do budoucna by se dle možností kláštera dalo uvažovat i této formě podpory místa. Vítají však jakoukoliv pomoc při obnově a propagaci místa i poutní cesty s důrazem na zachování podstaty a smyslu místa s dobrými úmysly. (Suchár, 2019; Dohnal, 2019)

Nezanedbatelnou pomocí k propagaci poutního místa jsou v dnešní době **sociální sítě** a podpora formou **propagace mediálně známými osobnostmi**. Místa, která navštíví, následně formou sdílení na sociálních sítích rozšíří do povědomí lidí. Lidé rádi navštěvují místa, která jsou mediálně známá. Jak v Neratově, tak v Hájku jsou sociální sítě hojně využívány, liší se pouze ve formě. Ze zkušeností z Neratova je patrné, že známé osobnosti mohou dodat důvěryhodnosti místu a projektu, jelikož je taková podpora velkou motivací pro ostatní. Samotnou propagaci a veškeré aktivity zajišťuje Sdružení Neratov. V Hájku jsou si také vědomi síly sociálních sítí a propagace nejen na webových stránkách řádu františkánů i kláštera, velkou pomocí jsou aktivity spolku Poutní cesta Hájek. Více než na mediálně známé osobnosti je Hájek zaměřen na osobnosti z řad církevních hodnostářů, kteří jsou zváni na významné poutní dny. (Suchár, 2019; Dohnal, 2019)

Aby poutní místo plnilo svoji funkci s ohledem na 3 pilíře – sociální, ekonomický a enviromentální, je nutné také aktivní zapojení formou **spolupráce místních samospráv**. Duchovní správci analyzovaných poutních míst se shodli, že spolupráce s místními samosprávami jsou bezproblémové. Samosprávu v Neratově tvoří v podstatě členové Sdružení Neratov, včetně duchovního. Každá obec, i když spadá pod město, si žije svým vlastním životem. Rozdíl i několika málo kilometrů může znamenat jiný úhel pohledu na potřeby. Jako velkou oporu a podporu, převážně v historicko-kulturních záležitostech má Neratov v samosprávě v Rokytnici v Orlických horách. Příkladem spolupráce lze uvést obnovení lávky na polskou stranu, dalším společným projektem byly kostelní věže, mini muzeum, hřebenovka vedoucí přes Neratov, Svatojánský most nebo výstavba infocentra. Aby byl Neratov také přívětivým sousedem i pro přeshraniční polské sousedy, je nastavená

dlouhodobá spolupráce na několika projektech. Duchovní správce Hájku je mínění, že zástupci samosprávy vnímají Hájek jako místo, kde se lidé setkávají a v rámci svých možností se jej snaží podporovat. Ať už je to údržba poutní cesty a drobných sakrálních památek, propagace na webových stránkách či vstřícná komunikace. (Suchár, 2019; Dohnal, 2019)

V rámci rozvoje regionu nelze opomenout spolupráci soukromého sektoru. **Zapojení místních podnikatelských subjektů do spolupráce** s poutním místem či cestou, např. pořádáním akcí, propagací či jinou formou podpory, lze považovat za důležitý článek k rozvoji regionu, potažmo místa. V Neratově je ekonomický subjekt Sdružení Neratov, jehož veškerá činnost a aktivity v mnoha oborech a profesích spojena s podnikáním v sociální oblasti, konkrétně s prací a péčí o handicapované občany. V České republice jsou jedním z největších zaměstnavatelů, kteří mohou nabídnout lidem s handicapem ucelený systém sociálních služeb od ubytování, vzdělání až po pracovní zařazení v mnoha oborech a profesích. V Hájku s touto formou pomoci od místních podnikatelských subjektů zkušenosti nemají, veškeré aktivity si zajišťují sami s pomocí dotačních titulů, státní a veřejné správy, spolku Poutní cesta Hájek a dobrovolníků. (Suchár, 2019; Dohnal, 2019)

Na závěr rozhovoru byly duchovní správci požádáni o sdělení poselství pro současné poutníky. Každé poutní místo má své **genius loci** a i cesta, která k němu vede, si nese své poselství. Vznikala na základě událostí a zázraků, která se tam udála a tím je proslavila. Aby i nadále mohla plnit svoji funkci a sloužit generacím současným i budoucím měl by být poutník podle Mons. Suchára především trpělivý a nabádá k tomu obzvláště na místech, kdy přijde najednou více lidí a není všechno hned. *„I na správné vnímání atmosféry místa si prostě musí každý počkat. Dnes jsou lidé netrpěliví, chtějí všechno hned a hlavně rychle. Ale obzvlášť pro nás tady, kde je vše postavené na práci lidí s handicapem, jsou důležité klid a pohoda. Lidé, o které pečujeme, stres velmi těžce snášejí. Snažíme se o co nejlepší koordinaci, je pro nás důležité, aby si poutníci užili svůj čas. Je ale na přicházejících, aby si ten čas udělali, zastavili se v tom smyslu slova, že opravdu si to místo přijeli užít a nikam nespěchali*." Poselství pro poutníky připojil také P. Vianney Dohnal slovy, abychom na místa přicházeli častěji a na těchto místech bychom měli mít: „*... otevřená srdce a nastražené uši pro Boží slovo, slavit eucharistii a zanechat tam velký kus naší víry. Abychom se domů mohli vracet Pánem posíleni a mohli ten Boží pokoj přenášet do našich rodin, zaměstnání a všude tam, kde se setkáváme s dalšími lidmi. Rovněž, aby každé poutní místo v nás také něco zanechalo do našeho dalšího života. Potom se zase rádi budeme vracet načerpat sílu a uvnitř růst.“* (Suchár, 2019; Dohnal, 2019)

5. Komparace Neratov a Hájek – světská část

5.1 Dotazníkové šetření

Z provedené analýzy vyplynulo, že pro víc než polovinu respondentů v Hájku není důležité, jak je místo mediálně známé a v jakém prostředí se nachází. V Neratově je tomu naopak, pro téměř polovinu dotazovaných jsou faktory jako **„popularita a okolní prostředí“** při výběru cesty a místa důležité. (Viz Graf 2)

Graf 2 *Faktor popularity poutního místa*

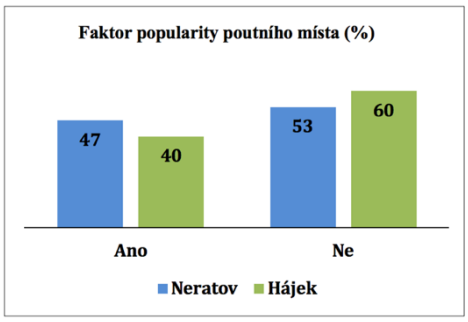

Zdroj: Richterová, 2020

Vyvážené byly odpovědi na **faktor infrastruktury**. Respondenti věděli, kam jdou a co mohou očekávat. Vše ostatní považovali za „bonus navíc“. Ohledně **dostupnosti služeb** v místě cíle jejich poutní cesty je patrné pouze malé procento nespokojenosti. Příkladem bylo v Neratově zmíněno nedostatečné dopravní spojení z větších měst, málo informačních letáků nebo malá kapacita míst v restauraci při větším počtu lidí. V Hájku to byly připomínky ke službám po cestě (chybějící mobilní WC, přístřešek při nepříznivém počasí). Na místě samotném jsou nedostatečné kapacity sociálního zařízení a nedostatečná kapacita občerstvení (málo míst k sezení, které je pouze z části zastřešené). **Pohlaví** respondentů bylo jak v Hájku, tak v Neratově vyvážené, u párů byla větší ochota odpovídat u žen. **Věkové složení** respondentů bylo rozloženo do kategorií od 15 let do 80 let výše. V Neratově byl největší zájem zúčastnit se dotazníkového šetření u respondentů ve věkové hranici od 35 let do 49 let. Následovala skupina od 15 let do 34 let, kde převažovaly mladé páry nebo rodiny s malými dětmi. V Hájku byla také aktivnější skupina respondentů ve věkové hranici 35 let až 49 let. Následovaly dvě věkové skupiny respondentů, které se v počtu odpovědí dělily stejným dílem. Jednalo se o věkové kategorie od 50 let do 64 let a 65 let do 79 let. **Odkud poutníci přicházejí** bylo dostačující pouze uvedení kraje jako získání přehledu, z jaké vzdálenosti jsou ochotni lidé cestovat. Z analýzy vyplynulo, že velké procento poutníků v Neratově je z Královéhradeckého kraje. Zastoupení neměly kraje Jihočeský, Plzeňský, Karlovarský a Zlínský. Autorka nevylučuje možnou přítomnost respondentů i z těchto krajů. Naopak na parkovištích bylo mnoho polských SPZ a polský jazyk byl slyšet téměř na každém kroku. V Hájku byl největší počet respondentů z blízkého i širšího okolí poutního místa, tedy ze Středočeského kraje, následoval kraj Hlavní město Praha. Jihomoravský kraj zde měl celý autobus příznivců místa. Naopak ve výčtu chybí kraje Karlovarský, Královéhradecký, Pardubický, Kraj Vysočina, Olomoucký, Moravskoslezský a Zlínský. Tímto ale opět nelze zpochybnit účast poutníků z výše vyjmenovaných krajů.

5.2 Rozhovory – zastupitelé samospráv

V návaznosti na rozhovory s duchovními správci, byly pro tuto práci důležité i názory zastupitelů místních samospráv, do jehož katastru poutní místa spadají. Otázky byly orientovány k poutnímu místu a jeho významu pro obec, jaká je ze strany samosprávy podpora nebo jak hodnotí spolupráci s duchovní správou. O rozhovor byli požádáni představitelé místních samospráv pan Petr Hudousek (Rokytnice v Orlických horách) a za

Červený Újezd pan Václav Ladman, do jehož katastru spadá jak poutní místo Hájek, tak část její poutní cesty. Jak z rozhovorů s duchovními správci analyzovaných míst vyplývá, spolupráce obce a duchovní správy se jeví jako klíčová nejen při rozvoji a podpoře místa, ale i následném rozvoji samotného regionu. V případě, že se i obec bude spolupodílet a vytvářet podmínky k podpoře tohoto druhu turismu, tzv. „duchovní turistiky“, bude to mít velmi pozitivní vliv na ekonomický rozvoj všech služeb a infrastruktury v lokalitě i regionu.

Poutní místo jako **přínos pro obec** a široké okolí považuje starosta Petr Hudousek za významné a přínosné nejen z pohledu zastupitele města, historie, ale i soukromého. Poukazuje na skutečnost, že pokud mají v mikroregionu tak významnou památku, která si navíc prošla velkým utrpením po 2. světové válce, kdy téměř zanikla a poté povstala jako Fénix z popela a její tradice pokračuje, cítí do jisté míry závazek. Pokládá za velmi důležité podporovat lidi a práci, kterou se o znovuzrození místa zasloužili. Starosta Václav Ladman nijak zvláštní význam poutního místa Hájek nepociťuje, přínos místa pro obec žádné nemá. Vzhledem k tomu, že v Hájku je nedostatečná infrastruktura a nejsou tam téměř žádné služby (jeden hostinec v blízkosti kláštera), místo prozatím není možné aktivněji využívat. Samotné poutní místo je využíváno v omezeném počtu aktivit (několik poutních setkání od jara do podzimu) a nijak významně to obec neovlivňuje. (Hudousek, 2019; Ladman, 2019)

Aby došlo k vzájemnému protnutí komunikační křivky, je důležitá oboustranná aktivita, a to nejen na straně veřejné a státní správy, ale i duchovní správy. **Komunikaci s duchovní správou** považuje Petr Hudousek za velmi dobře nastavenou nejen z pozice úřadu, ale i po osobní stránce. Také Václav Ladman se k otázce komunikace vyjádřil jako o bezproblémové. V případě oslovení duchovní správou se snaží o maximální vstřícnost. Prioritou malé obce s omezeným rozpočtem je pokrytí potřeby na její údržbu a rozvoj, až poté se lze zapojovat do vedlejších aktivit. Byl by však rád, kdyby objekt měl i nadále svou správu a vzniklo místo, které by bylo k užitku široké veřejnosti. (Hudousek, 2019; Ladman, 2019)

V případě hojně navštěvovaných míst, která nemusí být pouze poutní, ale jsou turisticky atraktivní, mohou pro města i obce v blízkém okolí znamenat **zvýšenou návštěvnost v obci** a tím rostoucí potřebu k tomu odpovídajících služeb (veřejné sociální zařízení, restaurace, obchody nebo ubytovací kapacity). Tuto skutečnost starosta Petr Hudousek zcela jistě registruje větším objemem návštěvníků ve městě po dobu poutních slavností. Především se jedná o motorizované výletníky, kteří přijedou do Neratova a chtějí místo k občerstvení. Jelikož v Neratově je omezená kapacita těchto služeb, a ne každému to vyhovuje, tak přijedou do Rokytnice. Zároveň se ukazuje, jak funguje turistický ruch. Výletníci navštíví zajímavosti ve městě a okolí a tím se dostaví i sekundární efekt (např. hotely, restaurace a muzea mají vyšší návštěvnost, aj.). Zavedli také cyklobusy a velkou výhodou je také dobrá spolupráce s polskou stranou (podpora a „zrcadlení“ projektů). Co funguje na české straně, může plnit stejnou funkci i na polské straně a naopak. Na druhou stranu Václav Ladman nevnímá, že by se v obci zvýšila návštěvnost v době poutních slavností v nedalekém Hájku, který se nachází 2 km od obce Červený Újezd. Lidé na poutní slavnosti přijedou do obce autobusem a jdou přímo do Hájku, v obci se nezastavují. (Hudousek, 2019; Ladman, 2019)

O síle **vlivu masových médií a sociálních sítí** na lidi, kterou disponují v dnešní době, není třeba rozvádět úvahu. Jejich dopady mohou být jak pozitivní, tak negativní. Stejně tak veřejně známé osoby, které mají v řádech desítek či stovek sledujících na sociálních sítích, kteří také chtějí navštívit místo, odkud to s nimi sdílel jejich „idol“. Zvedá se tím návštěvnost dané lokality. Fungování a podporu sociálních sítí potvrzuje Petr Hudousek tím, že Neratov je toho jasnou ukázkou. Samotný příběh udělá velkou práci v medializaci a návštěva veřejně známých osobností s následnou propagací místo rychleji a snáz posunuje dál. Tolik k pozitivnímu náhledu. Dnes však Neratov pomalu poznává i odvrácenou tvář „masových turistických výletů“, které vyžadují nemalé investice a ty se získávají nepřímou úměrou k počtu návštěvníků. Je potřeba rozšířit parkoviště a spoustu jiných investic, které souvisí s nárůstem turistů. Není to jednoduchá situace a vyžaduje oboustranné kompromisy s přihlédnutím na omezený obecní rozpočet a zároveň zajištění udržitelného rozvoje obce. Infrastruktura je sice v Neratově v současné době zanedbaná (vzhledem k významu místa), ale všechno nejde zrealizovat hned, a navíc se nelze zavděčit všem. Vzhledem k dlouhodobé rekonstrukci a omezenému využívání poutního místa v Hájku, nejsou prozatím výše popsané problémy pro Václava Ladmana aktuální. V případě Hájku je názoru, že by samotnému místu jistě pomohlo, kdyby ze strany duchovní správy bylo pořádáno více akcí. Objekt by se více využil a získal by větší pozornost médií i široké veřejnosti. (Hudousek, 2019; Ladman, 2019)

6.Výstupy z dotazníkového šetření, shrnutí míst

6.1 Neratov

Z dotazníkového šetření byly z pohledu duchovního a turistického motivu zachyceny následují poznatky:

Respondenti s duchovním rozměrem

Skupina respondentů neměla vysoké nároky na služby ani infrastrukturu. Stačily jim základní služby jako sociální zařízení, místo k sezení, místo na zaparkování, občerstvení si nosili s sebou. Naopak jim chyběla rozmluva s duchovním. Výše uvedené poznatky převažovaly u věkové kategorie dotazovaných 65–79 let. Naopak tomu bylo u skupiny respondentů ve věkové kategorii 35–49 let. Tato skupina byla více zacílena na služby a infrastrukturu. Zmíněny byly například lepší parkovací plochy, snadná dostupnost veřejné dopravy o víkendech a svátcích nebo více programů pro zabavení dětí v době duchovního programu.

Respondenti zaměření na turismus

U respondentů v Neratově převažoval turistický motiv návštěvy nad duchovním. Pro nejvíce zastoupenou věkovou skupinu 35-49 let, která přicházela na výlet převážně na základě medializace (televizní dokument, internet, sociální sítě, aj.), bylo důležité, jak je místo populární či mediálně známé. Z velké části se jednalo cykloturisty, kteří trávili v okolí dovolenou a navštěvovali známá místa. Večer se vraceli na kulturní program (vystoupení známých osobností). V návaznosti na popularitu místa očekávali zajištění služeb

a infrastruktury. Připomínky byly například k parkovacím plochám, malé kapacitě k sezení v restauraci.

Duchovní i světská část

Většina dotazovaných navštěvuje poutní místa opakovaně a polovina respondentů se vrací na stejné místo, druhá polovina místa mění. Pohlaví bylo vyvážené, větší ochota odpovídat byla u žen, a to ve věkové skupině 35-49 let. Následovala věková skupina 15-34 let, kde převažovaly mladé páry nebo rodiny s dětmi. Ideální poutní místo si respondenti představují bez stánků s vietnamským zbožím a hlasité hudby od pouťových atrakcí, ale jako klidné místo bez davů návštěvníků s dotekem historie. Pro místní patrioty je tím ideálním místem právě Neratov. Nejvíce dotazovaných bylo z blízkého i vzdálenějšího okolí poutního místa, tedy Královéhradeckého kraje, následoval kraj Olomoucký a Středočeský. Velký počet automobilů bylo také ze sousedního Polska a polský jazyk byl slyšet téměř všude.

Souhrn

Poutní cesta z Rokytnice v Orlických horách k poutnímu místu do Neratova (10 km) vede přes katastrální území Rokytnice v Orlických horách a Bartošovic v Orlických horách, z velké části vede lesem. Cesta je udržovaná, nechybí informační ukazatele a je využívaná turisty i cyklisty. Poutní místo Neratov se v současné době nachází v situaci, kdy do místa převážně v letních měsících proudí davy návštěvníků a tím dochází k tlaku na rozšíření služeb a infrastruktury. To přináší zajištění finančních prostředků na rozšíření stávající nebo vybudování nové infrastruktury a z toho vyplývající zajištění financí na následný provoz. Převážně v době poutních slavností jsou nedostatečné kapacity v restauraci, nevhodné parkovací plochy. V současné době se v místě staví společenský dům s novým infocentrem. Místní obyvatelé zastávají názor, že jsou nerovnoměrně rozdělovány finanční prostředky (více věnováno samotnému místu, a ne do potřeb obyvatel). Na druhou stranu je potřeba zmínit, že nebýt mnohaletých aktivit Sdružení Neratov (v čele s Mons. Josefem Suchárem), správné volby managementu, které přivedlo poutní místo k životu, byl by dnes Neratov pouze jednou z vesnic v orlickém podhůří. Ekonomickým subjektem, který zajišťuje veškeré aktivity a služby založené na sociální práci s handicapovanými lidmi, je zmíněné neratovské sdružení. Provozují a zajišťují chod hospody, obchodu s poštovnou, pivovaru, zahradnictví, ubytovacích služeb, speciální školy, chráněné dílny a lidem s postižením zajišťují práci v okolních městech (Žamberk a Králíky).

Velkou výhodou je spolupráce poutního místa s místní samosprávou, a to jak přímo v Bartošovicích, kterých je součástí, tak nedalekého města Rokytnice v Orlických horách. Zejména tam je velká podpora převážně v kulturně-historických záležitostech a velkým přínosem je především rokytnický starosta, který má navíc osobní vztah k místu. Jako velký milovník historie, patriot a věřící člověk se zapojuje do rozvoje i nad rámec svých povinností. Společně také dlouhodobě budují přeshraniční spolupráci s polskou stranou. Místo je mediálně velmi známé, podporováno veřejně známými osobnostmi i tím, že návštěvu sdílejí

na sociálních sítích. Každoročně počet návštěvníků roste, a to má pozitivní ekonomický dopad i na obce a města v okolí.

6.2 Hájek

Následnou komparací odpovědí z dotazníkového šetření byly z pohledu duchovního a turistického motivu zachyceny následují poznatky.

Respondenti s duchovním rozměrem

V Hájku převažovala téměř polovina respondentů s duchovním rozměrem a neměla vysoké nároky na služby ani infrastrukturu. Stačily základní služby jako sociální zázemí, místo k sezení a možnost v blízkosti zaparkovat. Na základě zkušeností z minulých návštěv věděli, jaké možnosti jim místo nabízí k občerstvení a vše ostatní brali jako bonus navíc. Výše uvedené poznatky převažovaly u věkové kategorie dotazovaných 50–64 let a 65–79 let.

Respondenti zaměření na turismus

Převažující věková skupina respondentů 35-49 let přicházela většinou na rodinný výlet. Respondenty věkové kategorie 65-79 let přitahovaly na místo vzpomínky z mládí a možnost setkání s přáteli. Pro víc jak polovinu respondentů nebylo důležité, jak je místo mediálně známé a v jakém prostředí se nachází. Věděli, co mohou od místa očekávat. V Hájku byly připomínky ke službám po cestě (chybějící mobilní WC, přístřešek při nepříznivém počasí). Na místě samotném jsou nedostatečné kapacity sociálního zařízení a nedostatečná kapacita občerstvení (málo míst k sezení, které je pouze z části zastřešené).

Duchovní i světská část

Jednoznačnou převahou byli respondenti, kteří navštěvují poutní místa opakovaně. Současně polovina dotazovaných je věrná stejnému místu a druhá polovina objevuje stále nová místa. Pohlaví respondentů bylo vyvážené, více aktivní byly ženy ve věkové kategorii 35-49 let. Následovaly dvě kategorie 50-64 let a 64-79 let stejným poměrem. Ideálním poutním místem je pro respondenty takové, kde nejsou stánky s vietnamským zbožím a kolotoče s hlasitou hudbou nebo davy lidí. Největší procento návštěvníků bylo v Hájku z okolí místa, nejvíce ze Středočeského kraje, následovala Praha.

Souhrn

Poutní cesta vede přes více katastrálních území (Praha 6, Praha 17, Hostivice, Červený Újezd) a podél cesty stojí drobné sakrální stavby (výklenkové kaple). O cestu je neustále pečováno, stejně tak i o kaple a to všemi, kterých se péče o tyto týká. Jsou to nejen výše zmínění, ale dále i bratři františkáni z farnosti od Panny Marie Sněžné v Praze a spolek Poutní cesta Hájek. Všichni společně zajišťují po cestě informační tabule a ukazatele, pořádají úklidové akce, propagaci, údržbu a obnovu kaplí. Pomocí finančních prostředků z národních a evropských dotačních titulů a vzájemné spolupráce mezi všemi aktéry se podařilo obnovit a místy

vybudovat zcela novou poutní cestu. Vzniklo tím propojení Hájku s hlavním městem Prahou a obcemi cestou, která je jak pro pěší, tak pro cyklisty. Vlastní poutní místo se nachází cca 2 km od obce Červený Újezd. Přímo v Hájku se nachází jedno pohostinství se sezónním provozem a jedna firma s autodíly. Již na první pohled je patrné, že v této části obce Červený Újezd „není život“, o okolní prostředí je pečováno pouze v rámci základních potřeb. Velikost obce, potažmo možnosti rozpočtu, v tomto konkrétním případě nemá vliv na rozvoj místa. Jelikož poutní místo není pro obec přínosem, podpora je v pouze v omezené míře.

Závěr

Každé poutní místo má svá specifika stejně jako cesta, která k poutnímu místu vede, má své poselství. Nezáleží na tom, jestli se jedná o místo národem známé, masově navštěvované nebo ležící na periferii. Tak jako každý člověk je jiný, jsou i různá poutní místa se svými genii loci, pro která jsou opakovaně nejen poutníky přitahována. V současné době jsou zástupy poutníků jiné, především z vizuálního pohledu. Mají kvalitní obutí i oděv, dostatek finančních prostředků, jídla, pití, telefony s navigací a lepší možnosti k přespání. Mohou využít různé dopravní prostředky, navíc odpadla starost o jejich bezpečí na cestách, jako tomu bylo u poutníků z dob minulých. Jistou synergii s poutníkem dříve a dnes lze nalézt u motivace poutníků, proč se na svá putování vydávají. Jak z analýzy vyplynulo, je to hlad po duchovních hodnotách, mít možnost svěřit se a odložit „u někoho“ břemeno, poprosit o sílu v těžkých životních situacích nebo za uzdravení. V současnosti se navíc přidalo znovunalezení rovnováhy těla a duše v dnešním hektickém světě. Fenomén poutnictví může být určitým implicitním vyjádřením kritiky současného životního stylu dnešní společnosti.

Poutě v současné době stejně jako další aktivity volného času jsou většinou organizované, byrokratizované a ovlivněné moderní masovou společností prostřednictvím cestovních kanceláří. Je zřejmé, že existuje signifikantní rozdíl mezi poutěmi v době postindustriální společnosti a poutěmi konanými před ní. Poutnictví je dodnes symbolem evropských dějin a je svým způsobem pokračováním evropské tradice, kultu, věrnosti a zbožnosti. Tento fenomén stírá hranice mezi jednotlivými zeměmi a regiony.

Z analýzy také jednoznačně vyplynulo, jak ovlivní motivace poutníka – turisty dané poutní místo, jaké má požadavky na služby a infrastrukturu. Také fenomén sociálních sítí, medializace a podpora veřejně známých osobností mají sílu rozpohybovat cestovní ruch v dané lokalitě. Charakteristickými rysy cestovního ruchu je primárně subjekt a objekt. Subjekt (člověk), tedy účastník cestovního ruchu, je spojen s objektem (cílem) své uskutečněné cesty. Jak subjekt, tak objekt jsou v neustálém propojení s dalšími navazujícími jevy (doprava, ubytování). Je třeba vycházet z toho, že cestovní ruch je sociálně - ekonomický jev. Sociální jev tedy představují lidé, skupiny cestujících, ale také individuální účastníci cestovního ruchu, kteří se nachází v jiném prostředí, než je jejich domovské, stávají se tak součástí tamního života. Z hlediska cestovního ruchu i návštěvníci ekonomicky přispívají navštívené destinaci díky své spotřebě. V cílovém místě využívají služby, nakupují statky a samozřejmě je ovlivněna nabídka a poptávka na trhu. Pokud takový potenciál místo má, mělo by jej využít.

V každém regionu hraje klíčovou roli spolupráce veřejného, soukromého a neziskového sektoru. Jejich vzájemná aktivní komunikace, spolupráce a postoje jsou nezbytné k rozvoji

lokality, potažmo regionu. Rovněž důležitou rolí je aktivita a přístup duchovní správy, kdy duchovní správce nemusí nutně ovládat manažerské dovednosti. Pokud tuto dovednost má, je to velký přínos. Pokud ne, lze přizvat ke spolupráci osobu, která dovednostmi disponuje.
Rozvoj každého území se vždy dotkne všech aktérů. Zapojením veřejnosti do aktivit, které se jich přímo dotýkají, se jeví stále častěji jako zásadní k úspěšné realizaci plánování regionálního rozvoje, a to především z pohledu občana, který v dané lokalitě žije a může předvídat negativní dopady na prostředí a minimalizovat je. Jiný úhel pohledu a potřeby má návštěvník – turista, který přijede na místo jednou či vícekrát do roka a jinak situaci vnímá místní obyvatel. Na druhou stranu nikdy nelze dojít k jednoznačné spokojenosti všech, vždy bude někdo více či méně nespokojený. Při jakémkoliv takovém rozhodnutí by měl být brán zřetel na obecné blaho všech, a to jak v oblasti sociální, ekonomické i environmentální.
Jako příklad dobré praxe v rámci konkrétního doporučení pro Hájek, v němž vidí autorka velký potenciál, lze uvést Neratov. Mezi potenciály v Hájku můžeme zmínit například rozlohu samotného areálu, který je v relativně dobré kondici, včetně přilehlých zahrad. Místo leží nedaleko hlavního města Prahy, a tudíž jsou zde větší šance oslovit více organizací ke spolupráci například k pořádání akcí v duchovně-kulturním směru a zároveň zůstanou zachovány hodnoty duchovní, kulturní a historické. V místě by se tak rozhýbala ekonomika s přidanou křesťanskou hodnotou. Teoreticky tam může vzniknout analogie Neratova.
Neměli bychom zapomínat na vynaložené úsilí generací minulých a současných, zároveň bychom měli tyto hodnoty zachovat pro generace budoucí. Závěrem příspěvku lze citovat poselství poutního místa Neratov shrnuté do 3 pilířů, které vystihují vše důležité jak pro generaci současných, tak i budoucích poutníků – turistů.

1. *„Nikdo není zbytečný.“*
2. *„Každý je povolán k tomu, aby konal dobro.“*
3. *„Nikdy není pozdě začít opravovat to, co se rozbilo.“*

(Suchár, 2019)

Knižní zdroje:

BLAŽEK, Jiří, UHLÍŘ, David, 2011. Teorie regionálního rozvoje: Nástin, kritika, implikace. 2. vyd. V Praze: Karolinum. ISBN 978-80-246-1974-3.

GUTH, Jiří, 1917. Turistika: turistický katechismus. V Praze: Hejda &Tuček. ISBN neuvedeno

JACKOWSKI, Antoni. 1998. Pielgrzymowanie. Wrocław: Wydawn. Dolnośląskie. ISBN 83-7023-671-5.

JEŘÁBEK, Richard. 1961. K otázce vzniku poutních míst a jejich vlivu na život a kulturu venkovského lidu. In: ČESKÝ LID. roč. 48, č. 4. ISSN 0009-0794.

KUPKA, Jiří, 2010. *Krajiny kulturní a historické: Vliv hodnot kulturní a historické charakteristiky na krajinný ráz naší krajiny.* 1. vyd. V Praze: České vysoké učení technické. ISBN 978-80-01-04653-1.

MUSIL, Jiří F., 1987. *Po stezkách k dálnicím: Kapitoly z dějin silnic, silničních dopravních prostředků a silničního stavitelství.* 1. vyd. V Praze: Nadas, Knitnice pozemních komunikací. ISBN neuvedeno

NASH, Dennison, 2001. *Anthropology of tourism.* 2. vydání. Oxford: Elsevier Science. ISBN 0-08-042398-1.

OHLER, Norbert, 2002. *Náboženské poutě ve středověku a novověku.* 1. vyd. V Praze: Vyšehrad. ISBN 80-7021-510-0.

PICHANIČ, Mikuláš, 2004. *Mezinárodní management a globalizace.* 1. vyd. V Praze: C. H. Beck pro praxi. ISBN 80-7179-886-X.

PAŘÍZKOVÁ, Kateřina. *Poutní cesta do Hájku u Prahy: Vznik, vývoj a úpadek ve světle pramenů 17.-19. století.* [Bakalářská práce]. Univerzita Karlova, 2009.

RICHTEROVÁ, Renata. *Význam poutních cest v současnosti*. [Diplomová práce]. Vysoká škola regionálního rozvoje a Bankovní institut – AMBIS, 2020.

RYGLOVÁ, Kateřina, BURIAN Michal, VAJČNEROVÁ, Ida, 2011. *Cestovní ruch: Podnikatelské principy a příležitosti v praxi.* 1. vyd. V Praze: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-4039-3.

SNYDER, Gary, 2010. *Zemědům.* V Praze: Maťa. ISBN 978-80-7287-1308.

TURNER, Victor, TURNER. Edith, 1978. *Image and Pilgrimage in Christian Culture*: *Anthropological Perspectives.* First edition. In New York: Wiley Blackwell. ISBN 978-0631193609.

VODÁČEK, Leo, VODÁČKOVÁ, Oľga, 1999. *Management: teorie a praxe v informační společnosti.* 3. vyd. V Praze: Management Press. ISBN 80-85943-94-8.

WOKOUN, René, 2008. *Regionální rozvoj: Východiska regionálního rozvoje, regionální politika, teorie, strategie a programování.* 1. vyd. V Praze: Linde. ISBN 978-80-7201-699-0.

ZELENKA, Josef, PÁSKOVÁ, Martina, 2012. *Výkladový slovník cestovního ruchu.* 2. vyd. V Praze: Linde. ISBN 978-80-7201-880-2.

Internetové zdroje:

Církev.cz, Odbor evropských fondů., © 2020, *MMR ČR dlouhodobě podporuje církevní turistiku.* [online]. Vytvořeno: 16.3.2019 [cit. 2020-04-04]. Dostupné z: https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/180316mmr-cr-dlouhodobe-podporuje-cirkevni-turistiku

Český statistický úřad, 2017 a, *Počty obyvatel v obcích k 1.1.2019.* [online]. Vytvořeno: 30.4.2019. [cit. 2020-04-07]. Dostupné z:

https://www.czso.cz/documents/10180/91917344/13007219.pdf/deb188e2-72b4-4047-97e8-ae7975719db4?version=1.0

Český statistický úřad, 2017 b, *Náboženská víra obyvatel podle výsledku sčítání lidu 2011*. [online]. Aktualizováno: 27.2.2014. [cit. 2020-04-07]. Dostupné z: *https://www.czso.cz/csu/czso/nabozenska-vira-obyvatel-podle-vysledku-scitani-lidu-2011-61wegp46fl*

Františkánský klášter v Hájku, © 2012-2015, *Poutní cesta* [online]. [cit. 2020-03.06]. Dostupné z: http://hajek.ofm.cz/pout_cesta.html

Icot.cz, Fórum cestovního ruchu, © 2002-2020, *Spolupráce s českou biskupskou konferencí.* [online] Vytvořeno: 15.3.2018 [cit. 2020-04-09]. Dostupné z: https://www.icot.cz/forum-cestovniho-ruchu-spoluprace-s-ceskou-biskupskou-konferenci/

Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, ©2020, *Národní dotace*. [online] [cit. 2020-04-01] Dostupné z: https://www.mmr.cz/cs/narodni-dotace

Národní památkový ústav a památková péče, Právní předpisy a mezinárodní dokumenty, 2020, *Zákon o památkové péči*. [online]. [cit. 2020-03-05]. Dostupné z: https://www.npu.cz/cs/npu-a-pamatkova-pece/pamatky-a-pamatkova-pece/pravni-predpisy-a-mezinarodni-dokumenty/zakon-o-pamatkove-peci

Neratov.cz, Navštivte Neratov, © 2019, *Pro turisty*. [online]. [cit. 2020-04-05]. Dostupné z: https://www.neratov.cz/navstivte-neratov/pro-turisty/

Pew Forum.org., © 2020, Religious Belief and National Belonging in Central Eastern Europe. Pew Research Center. *Religion & Public Life Pew Research Center* [online]. Vytvořeno: 10.5.2017. [cit. 2020-04-05]. Dostupné z: https://www.pewforum.org/2017/05/10/religious-belief-and-national-belonging-in-central-and-eastern-europe/

Poutní cesta Hájek, Historie poutní cesty, © 2013 a, *Poutní cesta.* [online]. [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: http://poutnicestahajek.cz/historie-poutni-cesty/poutni-cesta

Poutní cesta Hájek, Historie poutní cesty, © 2013 b, *Poutě do Hájku*. [online]. [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: http://poutnicestahajek.cz/historie-poutni-cesty/poute-do-hajku

Článek ze sborníku:

WATZKO, Karel. Drobné památky a jejich vazba na změny v krajinné či urbánní struktuře. In: *Člověk, stavba a územní plánování IV*. ČVUT v Praze, Fakulta stavební (2010). Str. 121-129. ISBN 978-80-01-04538-1.

Prameny (právní a ostatní zdroje informací):

DOHNAL, Jan M. Vianney, 2019 - emailová a telefonická komunikace, řízený rozhovor s P. Janem Maria Vianney Dohnalem OFM, duchovním správcem poutního místa Hájek.

HUDOUSEK, Petr, 2019 - emailová komunikace, řízený rozhovor s Petrem Hudouskem, starostou obce Rokytnice v Orlických horách.

LADMAN, Václav, 2019 - emailová a telefonická komunikace, řízený rozhovor s Václavem Ladmanem, starostou obce Červený Újezd.

SUCHÁR, Josef, 2019 - emailová komunikace, řízený rozhovor s Mons. Josefem Suchárem, duchovním správcem poutního místa Neratov.

Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, v platném znění.

Poděkování

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování doc. Ing. arch. Vladimíře Šilhánkové, Ph.D., vedoucí mé diplomové práce, za odborné vedení, zájem, připomínky a čas, který mi věnovala. Dále bych poděkovala duchovním správcům, jejich sdružení a spolku, představitelům místních samospráv a respondentům. Bez jejich vstřícné spolupráce by tato práce nemohla vzniknout.